Fakultet elektrotehnike i računarstva Zavod za elektroniku, mikroelektroniku, računalne i inteligentne sustave

Elektronika 2

Željko Butković

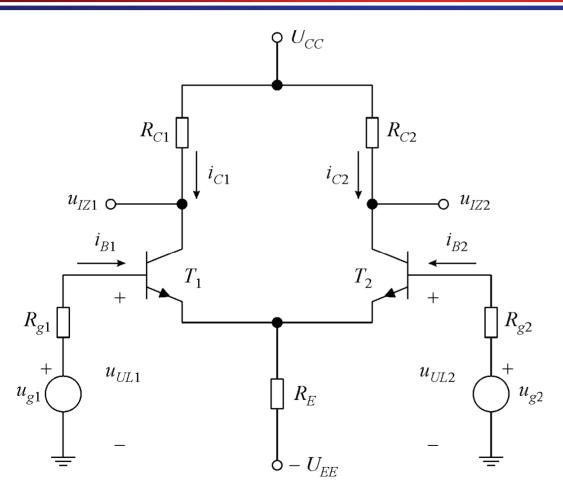
1. Diferencijska pojačala

Diferencijska pojačala

Diferencijsko pojačalo

- jedno od najznačajnijih tranzistorskih pojačala
- ulazni stupanj u operacijskim pojačalima, komparatorima, stabilizatorima
- primjena u mjernoj tehnici
- najbolja svojstva postižu se u integriranoj tehnici, koja osigurava dobru simetriju sklopa
- ima dva ulaza i jedan ili dva izlaza
- realizira se s najmanje dva tranzistora

Bipolarno diferencijsko pojačalo s emiterskim otpornikom

2 ulaza $\rightarrow u_{ul1}$ i u_{ul2} 2 izlaza $\rightarrow u_{iz1}$ i u_{iz2}

koristi se:

- \square samo u_{iz1} ili $u_{iz2} \rightarrow$ asimetrični izlaz
- razlika $u_{iz} = u_{iz2} u_{iz1} \rightarrow$ diferencijski ili simetrični izlaz

istosmjerno pojačalo

Statička analiza

u statici $\rightarrow u_{g1} = u_{g2} = 0$

uz simetrične grane:

$$T_1 = T_2$$
, $R_{g1} = R_{g2}$, $R_{C1} = R_{C2} \rightarrow I_{B1} = I_{B2}$, $I_{C1} = I_{C2}$

za ulazni krug tranzistora T_1 :

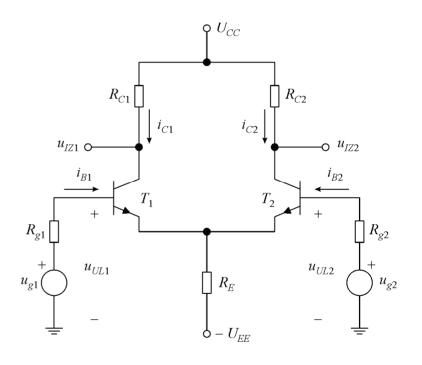
$$U_{EE} = I_{BQ1} R_{g1} + U_{BEQ1} + 2(1 + \beta)I_{BQ1} R_{E}$$

$$I_{BQ1} = I_{BQ2} = \frac{U_{EE} - U_{BEQ1}}{R_{g1} + 2(1 + \beta)R_E}$$

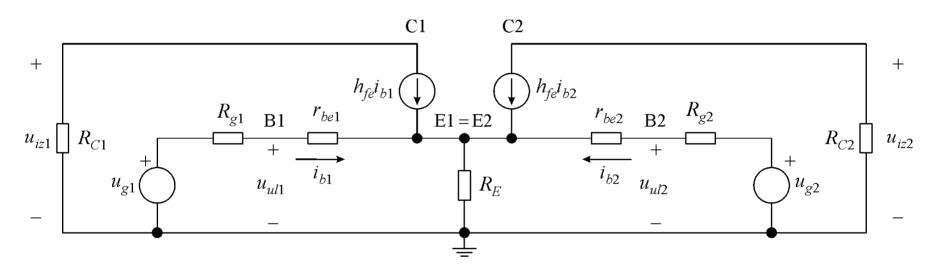
$$I_{CQ1} = I_{CQ2} = \beta I_{BQ1}$$

$$U_{CEQ1} = U_{CEQ2} = U_{CC} + U_{EE} - [\beta R_{C1} + 2(1 + \beta)R_E]I_{BQ1} \approx$$
$$\approx U_{CC} + U_{EE} - (R_{C1} + 2R_E)I_{CQ1}.$$

U diferencijskom pojačalu sa slike zadano je: $U_{CC}=U_{EE}=15~\mathrm{V},$ $R_{g1}=R_{g2}=500~\Omega,\,R_{C1}=R_{C2}=1.5~\mathrm{k}\Omega$ i $R_E=4.5~\mathrm{k}\Omega.$ Parametri oba bipolarna tranzistora su $\beta=100~\mathrm{i}$ $U_\gamma=0.7~\mathrm{V}.$ Odrediti struje i napone tranzistora u statičkoj radnoj točki.

Dinamička analiza – nadomjesni sklop pojačala za mali signal

pojednostavljeni modeli tranzistora s ulaznim dinamičkim otporom r_{be} i ovisnim izvorom $h_{f\!e}\,i_b$

zanemareni serijski otpori baze $r_{bb^{,}}$ i izlaznim dinamičkim otporom r_{ce}

Zajednički i diferencijski signal

Naponi u_{g1} i u_{g2} rastavljaju se na:

- $lue{}$ zajednički signal u_z i
- $lue{}$ diferencijski signal u_d

$$u_z = \frac{u_{g1} + u_{g2}}{2} \qquad u_d = u_{g2} - u_{g1}$$

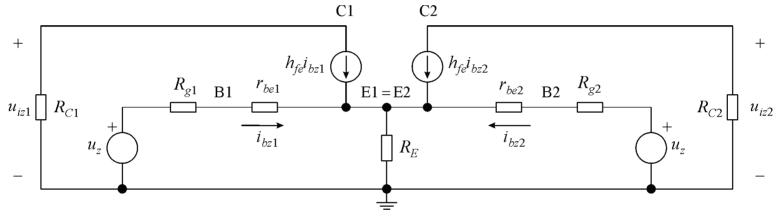
Pojedinačni ulazni naponi u_{g1} i u_{g2} su:

$$u_{g1} = u_z - u_d / 2$$
 $u_{g2} = u_z + u_d / 2$

Analiza metodom superpozicije – posebno za zajednički, a posebno za diferencijski signal

Pojačanje zajedničkog signala

Na oba je ulaza zajednički signal $\rightarrow u_{g1} = u_{g2} = u_z$

Uz simetriju $\rightarrow i_{bz1} = i_{bz2}$; za $u_{iz} = u_{iz2}$

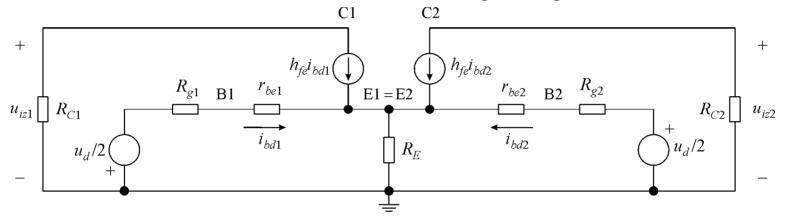
$$u_{iz} = -h_{fe} i_{bz2} R_{C2}$$

$$u_z = i_{bz2} \left[R_{g2} + r_{be2} + 2 R_E \left(1 + h_{fe} \right) \right]$$

$$A_{Vz} = \frac{u_{iz}}{u_z} = \frac{-h_{fe} R_{C2}}{R_{g2} + r_{be2} + 2R_E (1 + h_{fe})}$$

Pojačanje diferencijskog signala

Između oba ulaza je diferencijski signal $u_d \rightarrow u_{g2} = -u_{g1} = u_d/2$

Uz simetriju $\rightarrow i_{bd2} = -i_{bd1} \rightarrow$ nema pada napona na R_E ; za $u_{iz} = u_{iz2}$

$$R_{g2}$$
 B2 r_{be2} E2 $h_{fe}i_{bd2}$ C2 $+$ $u_{d}/2$ R_{C2} u_{iz} $-$

$$u_{iz} = -h_{fe} i_{bd2} R_{C2}$$

$$u_{d} / 2 = i_{bd2} (R_{g2} + r_{be2})$$

$$A_{Vd} = \frac{u_{iz}}{u_d} = \frac{1}{2} \frac{u_{iz}}{u_d / 2} = \frac{-h_{fe} R_{C2}}{2(R_{g2} + r_{be2})}$$

Faktor potiskivanja

Izlazni napon → zbroj napona uz diferencijski i zajednički signal

$$u_{iz} = A_{Vd} u_d + A_{Vz} u_z$$

Faktor potiskivanja:
$$\rho = \frac{|A_{Vd}|}{|A_{Vz}|}$$

$$\rho = \frac{R_{g2} + r_{be2} + 2R_E (1 + h_{fe})}{2(R_{g2} + r_{be2})} = \frac{1}{2} + \frac{R_E (1 + h_{fe})}{R_{g2} + r_{be2}}$$

Uz
$$R_{g1} = R_{g2} = 0$$

$$\rho = \frac{1}{2} + \frac{R_E (1 + h_{fe})}{r_{be2}} \approx \frac{1}{2} + g_{m2} R_E = \frac{1}{2} + \frac{I_{CQ2}}{U_T} R_E$$

Za diferencijsko pojačalo iz primjera 1.1 za asimetrični izlaz $u_{iz} = u_{iz2}$ izračunati naponska pojačanja zajedničkog i diferencijskog signala A_{Vz} i A_{Vd} , te faktor potiskivanja ρ . Dinamički faktor strujnog pojačanja $h_{fe} = 100$, a naponski ekvivalent temperature $U_T = 25 \text{ mV}$. Zanemariti porast struje kolektora u normalnom aktivnom području.

Na diferencijsko pojačalo iz primjera 1.2 priključeni su sinusni signali $u_{g1} = U_{g1m} \sin \omega t$ i $u_{g2} = U_{g2m} \sin \omega t$. Izračunati izlazni napon $u_{iz} = u_{iz2}$ za

- a) $U_{g1m} = -5 \text{ mV i } U_{g2m} = 5 \text{ mV}$, te
- b) $U_{g1m} = 20 \text{ mV i } U_{g2m} = 30 \text{ mV.}$

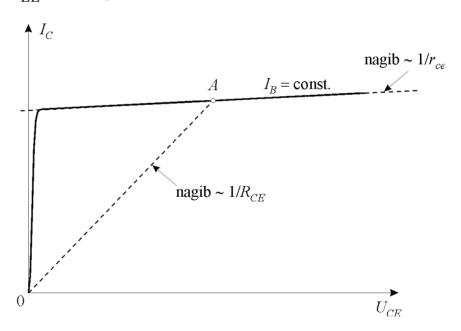
Povećanje faktora potiskivanja

Za povećanje faktora potiskivanja trebalo povećati otpor $R_E \to {\rm smanjilo}$ bi se zajedničko pojačanje A_{Vz}

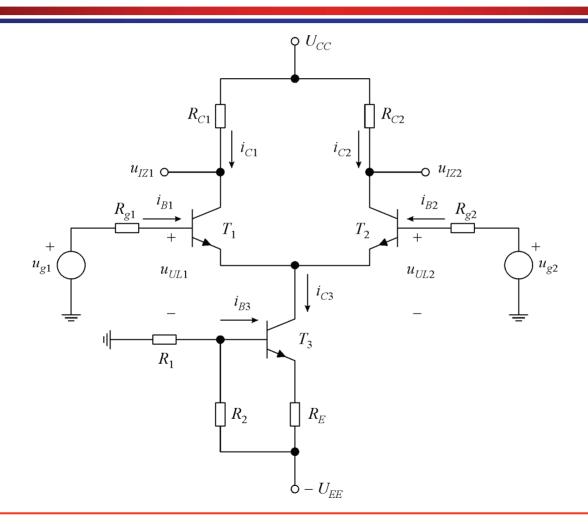
Uz zadržavanje diferencijskog pojačanja A_{Vd} povećanje R_E zahtjeva povećanje iznosa napona napajanja – U_{EE} \to nepraktično

Rješenje → primjena elementa s velikim dinamičkim i malim statičkim otporom

Primjer: izlazni krug bipolarnog tranzistora u normalnom aktivnom području

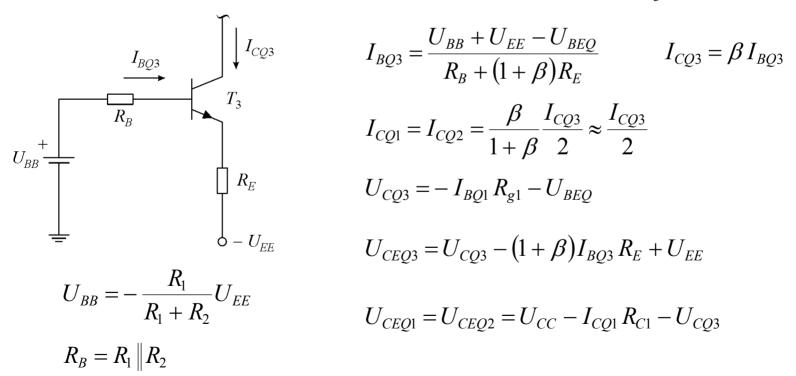

Bipolarno diferencijsko pojačalo sa strujnim izvorom

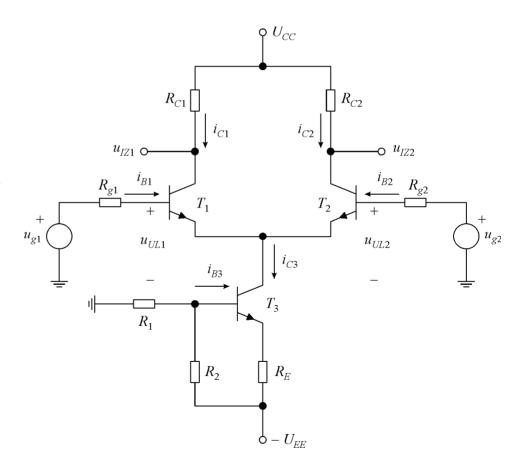
Statička analiza

Statičke struje diferencijskog para tranzistora T_1 i T_2 osigurava tranzistor T_3 Nadomještavanje otpornog djelila u krugu baze tranzistora T_3

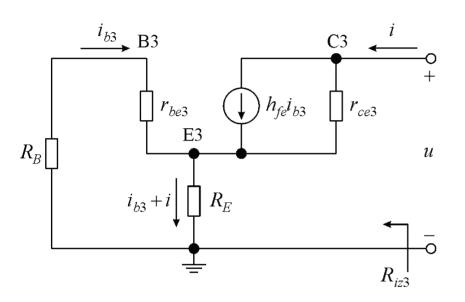

U diferencijskom pojačalu sa slike zadano je:

$$U_{CC}=U_{EE}=15~\mathrm{V},$$
 $R_{g1}=R_{g2}=500~\Omega,$ $R_{C1}=R_{C2}=1.5~\mathrm{k}\Omega,$ $R_1=2~\mathrm{k}\Omega,$ $R_2=2.1~\mathrm{k}\Omega$ i $R_E=2.2~\mathrm{k}\Omega.$ Parametri sva tri bipolarna tranzistora su $\beta=100~\mathrm{i}$ $U_{\gamma}=0.7~\mathrm{V}.$ Odrediti struje i napone tranzistora u statičkoj radnoj točki.

Izlazni dinamički otpor strujnog izvora

$$u = (i - h_{fe} i_{b3}) r_{ce3} + (i_{b3} + i) R_E$$

$$i_{b3}(R_B + r_{be3}) + (i_{b3} + i)R_E = 0$$

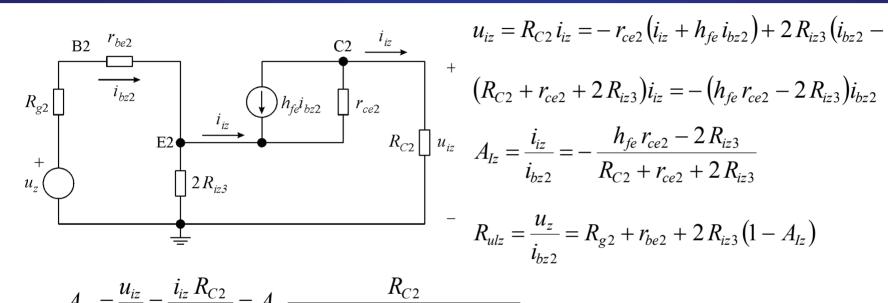
$$i_{b3} = -\frac{R_E}{R_B + r_{be3} + R_E}i = -\frac{R_E}{R}i$$

$$R_{iz3} = \frac{u}{i} = r_{ce3} + \left(1 + \frac{h_{fe} r_{ce3} - R_E}{R}\right) R_E$$

uz
$$h_{fe} r_{ce3} >> R_E i h_{fe} r_{ce3} >> R \rightarrow R_{iz3} \approx \left(1 + h_{fe} \frac{R_E}{R}\right) r_{ce3}$$

za $R_E/R \to 1$ otpor > $R_{iz3} \to (1+h_{fe})\,r_{ce3}$ – izlazni dinamički otpor u spoju zajedničke baze

Pojačanje zajedničkog signala

$$u_{iz} = R_{C2} i_{iz} = -r_{ce2} (i_{iz} + h_{fe} i_{bz2}) + 2R_{iz3} (i_{bz2} - i_{iz})$$

$$(R_{C2} + r_{ce2} + 2R_{iz3})i_{iz} = -(h_{fe} r_{ce2} - 2R_{iz3})i_{bz2}$$

$$A_{Iz} = \frac{i_{iz}}{i_{bz2}} = -\frac{h_{fe} r_{ce2} - 2 R_{iz3}}{R_{C2} + r_{ce2} + 2 R_{iz3}}$$

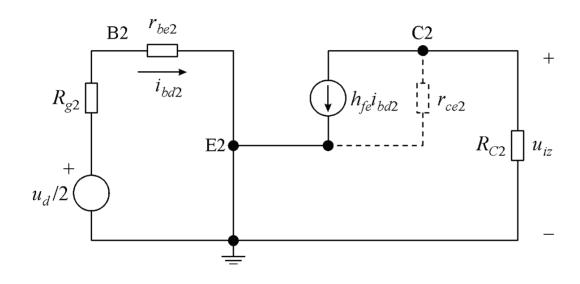
$$R_{ulz} = \frac{u_z}{i_{bz2}} = R_{g2} + r_{be2} + 2R_{iz3}(1 - A_{Iz})$$

$$A_{Vz} = \frac{u_{iz}}{u_z} = \frac{i_{iz} R_{C2}}{i_{bz2} R_{ulz}} = A_{Iz} \frac{R_{C2}}{R_{g2} + r_{be2} + 2 R_{iz3} (1 - A_{Iz})}$$

uz
$$R_{g2} + r_{be2} << 2 R_{iz3} (1 - A_{Iz}) \rightarrow A_{Vz} \approx \frac{A_{Iz}}{1 - A_{Iz}} \frac{R_{C2}}{2 R_{iz3}}$$

uz veliko pojačanje $A_{Iz} \rightarrow A_{Vz} \approx -R_{C2}/(2R_{iz3})$

Pojačanje diferencijskog signala

$$A_{Vd} = \frac{u_{iz}}{u_d} = \frac{1}{2} \frac{u_{iz}}{u_d / 2} = \frac{-h_{fe} R_{C2}}{2(R_{g2} + r_{be2})}$$

Za diferencijsko pojačalo iz primjera 1.4 za asimetrični izlaz $u_{iz}=u_{iz2}$ izračunati naponska pojačanja zajedničkog i diferencijskog signala A_{Vz} i A_{Vd} , te faktor potiskivanja ρ . Parametri svih tranzistora su $h_{fe}=100$ i $U_A=200$ V, a naponski ekvivalent temperature $U_T=25$ mV.

Na diferencijsko pojačalo iz primjera 1.5 priključeni su sinusni signali $u_{g1} = U_{g1m} \sin \omega t$ i $u_{g2} = U_{g2m} \sin \omega t$. Izračunati izlazni napon $u_{iz} = u_{iz2}$ za

- a) $U_{g1m} = -5 \text{ mV i } U_{g2m} = 5 \text{ mV}$, te
- b) $U_{g1m} = 20 \text{ mV i } U_{g2m} = 30 \text{ mV.}$

Pojačanja simetričnog ili diferencijskog izlaza

Diferencijski izlaz $\rightarrow u_{iz} = u_{iz2} - u_{iz1} \rightarrow u_{iz2}$ i u_{iz1} su pojedinačni izlazni naponi.

Za pojedinačni izlaz $u_{iz2} \rightarrow$ koriste se dosad izvedena pojačanja

$$A_{Vz2} = u_{iz2}/u_z$$
 i $A_{Vd2} = u_{iz2}/u_d$

Za zajednički signal $u_{g1} = u_{g2} = u_z$

$$A_{Vz2} = \frac{u_{iz2}}{u_z} = \frac{u_{iz1}}{u_z} = A_{Vz1}$$

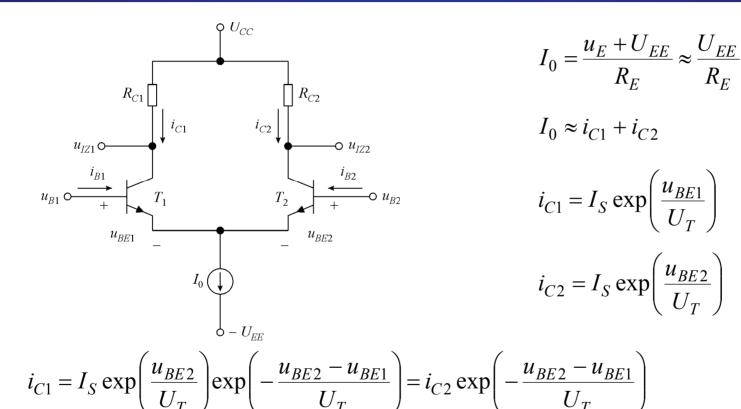
$$A_{Vz} = \frac{u_{iz}}{u_z} = \frac{u_{iz2} - u_{iz1}}{u_z} = A_{Vz2} - A_{Vz1} = 0$$

Za diferencijski signal $u_{g2} = -u_{g1} = u_d/2$

$$A_{Vd2} = \frac{u_{iz2}}{u_d} = -\frac{u_{iz1}}{u_d} = -A_{Vd1}$$

$$A_{Vd} = \frac{u_{iz}}{u_d} = \frac{u_{iz2} - u_{iz1}}{u_d} = A_{Vd2} - A_{Vd1} = 2 A_{Vd2}$$

Prijenosna karakteristika (1)

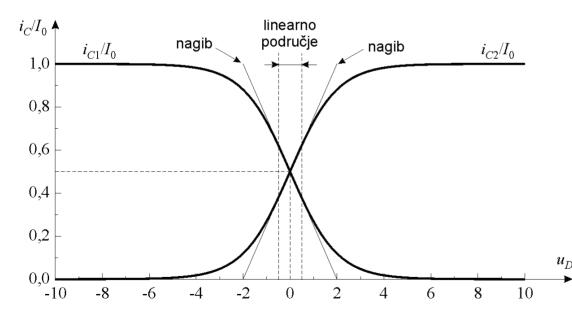

$$u_D = u_{B2} - u_{B1} = u_{BE2} - u_{BE1}$$

Prijenosna karakteristika (2)

$$i_{C2} \approx \frac{I_0}{1 + \exp\left(-\frac{u_D}{U_T}\right)}$$
 $i_{C1} \approx \frac{I_0}{1 + \exp\left(\frac{u_D}{U_T}\right)}$

$$i_{C1} \approx \frac{I_0}{1 + \exp\left(\frac{u_D}{U_T}\right)}$$

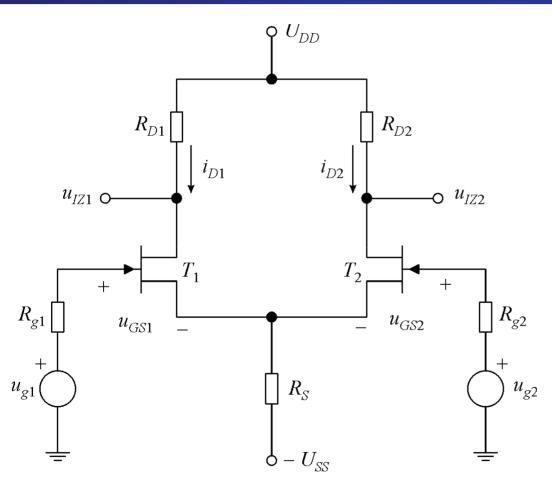
Za
$$u_D = 0$$

$$G_{m,\text{max}} = \left| \frac{\mathrm{d}i_{C1}}{\mathrm{d}u_D} \right| = \left| \frac{\mathrm{d}i_{C2}}{\mathrm{d}u_D} \right| = \frac{I_0}{4U_T}$$

$$A_{Vd,\text{max}} = -G_{m,\text{max}} R_{C2} =$$

$$= -\frac{I_0}{4U_T} R_{C2}$$

Unipolarno diferencijsko pojačalo s uvodskim otpornikom

2 ulaza $\rightarrow u_{ul1}$ i u_{ul2} od 2 izlaza $\rightarrow u_{iz1}$ i u_{iz2} može se koristiti:

- □ samo u_{iz1} ili u_{iz2} → asimetrični izlaz
- razlika $u_{iz} = u_{iz2} u_{iz1} \rightarrow$ diferencijski ili simetrični izlaz

slična je realizacija s MOSFET-ovima

Statička analiza

u statici $\rightarrow u_{g1} = u_{g2} = 0$

uz simetrične grane:

$$T_1 = T_2$$
, $R_{g1} = R_{g2}$, $R_{D1} = R_{D2} \rightarrow U_{GS1} = U_{GS2}$, $I_{D1} = I_{D2}$

za ulazni krug FET-a T_1 :

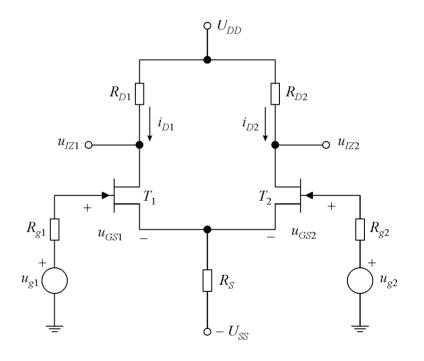
$$U_{SS} = U_{GSQ1} + 2I_{DQ1}R_S \rightarrow I_{DQ1} = I_{DQ2} = \frac{U_{SS} - U_{GSQ1}}{2R_S}$$

uz rad FET-a u području zasićenja:

$$I_{DQ1} = I_{DSS} \left(1 - \frac{U_{GSQ1}}{U_P} \right)^2$$

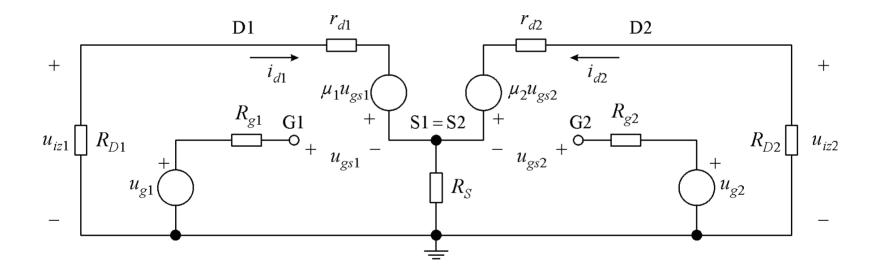
$$U_{DSQ1} = U_{DSQ2} = U_{DD} + U_{SS} - (R_{D1} + 2R_S)I_{DQ1}$$

Odrediti statičku radnu točku diferencijskog pojačala sa slike Zadano je $U_{DD}=U_{SS}=18~\mathrm{V},$ $R_{g1}=R_{g2}=1~\mathrm{k}\Omega$ i $R_{D1}=R_{D2}=R_S=5~\mathrm{k}\Omega$. FET-ovi T_1 i T_2 imaju jednake parametre $I_{DSS}=8~\mathrm{mA}$ i $U_P=-4~\mathrm{V}.$ Zanemariti porast struja odvoda I_D s naponima U_{DS} u području zasićenja.

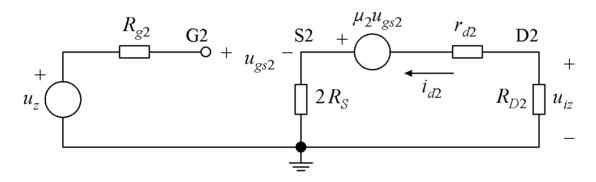
Dinamička analiza

Nadomjesni sklop cijelog pojačala za mali signal

Pojačanje zajedničkog signala

Na oba je ulaza zajednički signal $\to u_{g1} = u_{g2} = u_z$ Uz simetriju obje grane su jednake \to analizira se pola pojačala za $u_{iz} = u_{iz2}$

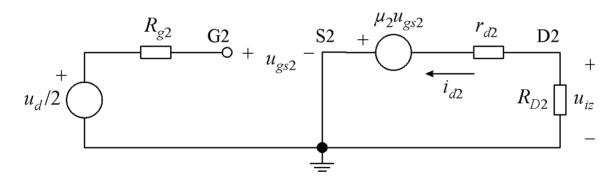
$$\mu_2 u_{gs2} = (2R_S + r_{d2} + R_{D2})i_{d2}$$

$$u_z = u_{gs2} + 2R_S i_{d2}$$
 $u_{iz} = -R_{D2} i_{d2}$

$$A_{Vz} = \frac{u_{iz}}{u_z} = \frac{-\mu_2 R_{D2}}{2(1+\mu)R_S + r_{d2} + R_{D2}}$$

Pojačanje diferencijskog signala

Između oba ulaza je diferencijski signal $u_d \rightarrow u_{g2} = -u_{g1} = u_d/2$ Uz simetriju $\rightarrow i_{d2} = -i_{d1} \rightarrow$ nema pada napona na R_S Za $u_{iz} = u_{iz2}$ dovoljno je analizirati pola pojačala

$$u_{iz} = -\frac{R_{D2}}{r_{d2} + R_{D2}} \,\mu_2 \,u_{gs2}$$

$$u_{gs2} = u_d / 2$$

$$A_{Vd} = \frac{u_{iz}}{u_d} = \frac{-\mu_2 R_{D2}}{2(r_{d2} + R_{D2})}$$

Faktor potiskivanja

Izlazni napon → zbroj napona uz diferencijski i zajednički signal

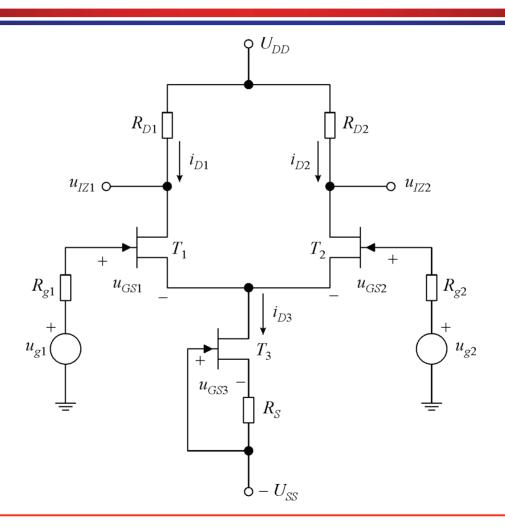
$$u_{iz} = A_{Vd} u_d + A_{Vz} u_z$$

Faktor potiskivanja:
$$\rho = \frac{|A_{Vd}|}{|A_{Vz}|}$$

$$\rho = (1 + \mu) \frac{R_S}{r_{d2} + R_{D2}} + 2$$

Za diferencijsko pojačalo iz primjera 1.7 izračunati naponska pojačanja zajedničkog i diferencijskog signala A_{Vz} i A_{Vd} , te faktor potiskivanja ρ za asimetrični izlaz $u_{iz}=u_{iz2}$. Parametar modulacije dužine kanala FET-ova $\lambda=0.002~{
m V}^{-1}$.

Unipolarno diferencijsko pojačalo sa strujnim izvorom

Statička analiza

Statičke struje diferencijskog para FET-ova T_1 i T_2 osigurava FET T_3

$$U_{GSQ3} + R_S I_{DQ3} = 0 I_{DQ3} = I_{DSS3} \left(1 - \frac{U_{GSQ3}}{U_{P3}} \right)^2$$

$$I_{DQ1} + I_{DQ2} = I_{DQ3} \rightarrow I_{DQ1} = I_{DQ2} = I_{DQ3}/2$$

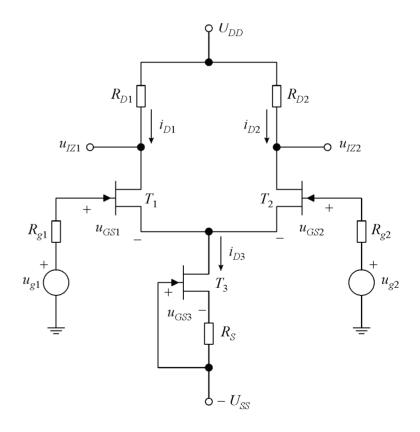
$$U_{GSQ1} = U_{GSQ2} = U_{P1} \left(1 \pm \sqrt{\frac{I_{DQ1}}{I_{DSS1}}} \right) \qquad U_{DQ3} = -U_{GSQ1}$$

$$U_{DSQ1} = U_{DSQ2} = U_{DD} - U_{DQ3} - R_{D1}I_{DQ1}$$

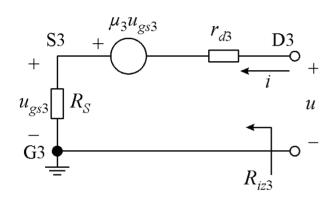
$$U_{DSQ3} = U_{DQ3} + U_{SS} - R_S I_{DQ3}$$

Odrediti statičku radnu točku diferencijskog pojačala sa strujnim izvorom sa slike. Zadano je $U_{CC}=U_{EE}=18~\mathrm{V},$ $R_{g1}=R_{g2}=1~\mathrm{k}\Omega,$ $R_{D1}=R_{D2}=5~\mathrm{k}\Omega$ i $R_S=500~\Omega.$ Parametri tranzistora su:

$$\begin{split} I_{DSS1} &= I_{DSS2} = 8 \text{ mA i} \\ U_{P1} &= U_{P2} = -4 \text{ V} \text{ ,} \\ I_{DSS3} &= 9 \text{ mA i } U_{P3} = -6 \text{ V} \text{ .} \\ \text{Zanemariti porast struja} \\ \text{odvoda } I_D \text{ s naponima } U_{DS} \text{ u} \\ \text{području zasićenja.} \end{split}$$

Izlazni dinamički otpor strujnog izvora

$$u = -\mu_3 u_{gs3} + (r_{d3} + R_S)i$$

$$u_{gs3} = -R_S i$$

$$R_{iz3} = \frac{u}{i} = r_{d3} + (1 + \mu_3)R_S$$

Pojačanja zajedničkog i diferencijskog signala

Analizira se pola pojačala uz $u_{iz} = u_{iz2}$.

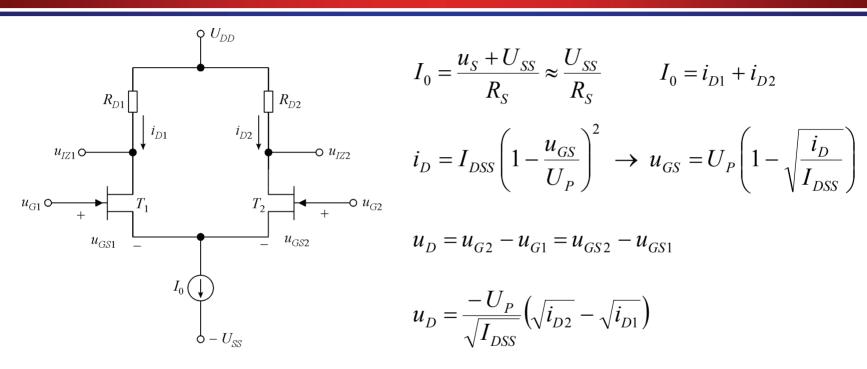
Koriste se isti nadomjesni sklopovi kao za diferencijsko pojačalo s uvodskim otpornikom.

$$A_{Vz} = \frac{u_{iz}}{u_z} = \frac{-\mu_2 R_{D2}}{2(1+\mu) R_{iz3} + r_{d2} + R_{D2}}$$

$$A_{Vd} = \frac{u_{iz}}{u_d} = \frac{-\mu_2 R_{D2}}{2(r_{d2} + R_{D2})}$$

Za diferencijsko pojačalo sa strujnim izvorom iz primjera 1.9 za asimetrični izlaz $u_{iz}=u_{iz2}$ izračunati naponska pojačanja zajedničkog i diferencijskog signala A_{Vz} i A_{Vd} , te faktor potiskivanja ρ . Za sve tranzistore parametar modulacije dužine kanala FET-ova $\lambda=0,002~{\rm V}^{-1}$.

Prijenosna karakteristika (1)

$$I_0 = \frac{u_S + U_{SS}}{R_S} \approx \frac{U_{SS}}{R_S}$$
 $I_0 = i_{D1} + i_{D2}$

$$i_D = I_{DSS} \left(1 - \frac{u_{GS}}{U_P} \right)^2 \rightarrow u_{GS} = U_P \left(1 - \sqrt{\frac{i_D}{I_{DSS}}} \right)$$

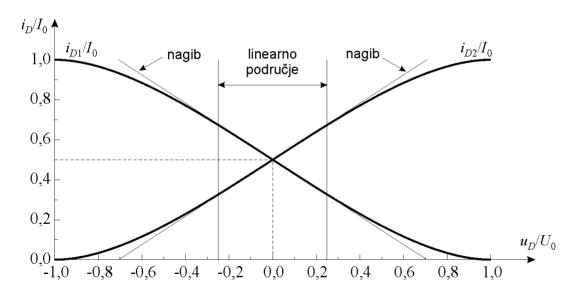
$$u_D = u_{G2} - u_{G1} = u_{GS2} - u_{GS1}$$

$$u_D = \frac{-U_P}{\sqrt{I_{DSS}}} \left(\sqrt{i_{D2}} - \sqrt{i_{D1}} \right)$$

$$i_{D2} = \frac{I_0}{2} \left[1 + \sqrt{2 \frac{I_{DSS}}{I_0} \left(\frac{u_D}{-U_P} \right)^2 - \left(\frac{I_{DSS}}{I_0} \right)^2 \left(\frac{u_D}{-U_P} \right)^4} \right]$$

Prijenosna karakteristika (2)

uz
$$U_0 = -U_P \sqrt{\frac{I_0}{I_{DSS}}} \rightarrow i_{D1} = \frac{I_0}{2} \left[1 - \frac{u_D}{U_0} \sqrt{2 - \left(\frac{u_D}{U_0}\right)^2} \right], \quad i_{D2} = \frac{I_0}{2} \left[1 + \frac{u_D}{U_0} \sqrt{2 - \left(\frac{u_D}{U_0}\right)^2} \right]$$

za
$$u_D \ll \sqrt{2} U_0$$

$$i_{D2} \approx \frac{I_0}{2} \left(1 + \sqrt{2} \frac{u_D}{U_0} \right)$$

$$G_{m,\text{max}} = \left| \frac{\mathrm{d} i_{D1}}{\mathrm{d} u_D} \right| = \left| \frac{\mathrm{d} i_{D2}}{\mathrm{d} u_D} \right| = \frac{I_0}{\sqrt{2} U_0}$$